

Myrdal och musiken

av Anders Mård 2023-10-09

”Musiken är för mig ett livsbehov. Utan musik och utan sprit skulle detta liv vara outhärdligt.”

Orden är Jan Myrdals, ur *Samtida* (1967).

För att beskrivas som ett livsbehov har musiken inte fått någon framträdande roll i Jan Myrdals författarskap. Textproduktionen var enorm men musik berörs bara på några få ställen. Totalt använder han kanske, gissningsvis, 20 000 tecken åt musiken. Inte mycket. För att vara ett livsbehov är inte heller skivsamlingen som bevarats i Jan Myrdal-biblioteket speciellt omfattande men den ger ändå en bred bild av hans musiksmak genom åren.

Den myrdalska skivsamlingen är således inte gigantisk, runt 400 LP-skivor, ett hundratal EP-skivor och ungefär lika många stenkakor och CD. En rätt typisk skivsamling för en person som började lyssna på musik på 1940-talet. Om det ”habegär” när det gäller böcker, som Myrdal beskriver ibland, också hade omfattat skivor så torde Sveriges Radios grammofonarkiv ha fått en stark konkurrent.

Dessutom finns en stor mängd rull- och kassettband att granska, där kan finnas musik men också annat för forskningen kring Myrdal viktigt material.

Men intresset för musik sträckte sig faktiskt längre än bara till lyssnande. Så här presenteras han i samband med romandebuten 1954.

”Jan Myrdal, fallen av berömda föräldrar, skolad i USA, journalist, översättare, tolk, impresario för en jazzsångerska, anhållen för att vara misstänkt för att vara sabbats sabotören; han ger ut romanen Hemkomst på Tiden.”

Alltså – ”impresario för en jazzsångerska”!

I *När morgondagarna sjöng* (1994) berättar Jan Myrdal om 1947 och sitt möte med musikerparet sångerskan Maxine Johnson (1928-1995) och saxofonisten Franz Jackson (1912-2008), två hyggligt etablerade amerikanska svarta artister som kom att tillbringa ett halvår i Sverige, mest i Stockholm, med framträdanden på Konserthuset och Nalen och en del andra ställen.

Parets möte med Sverige blev dock inte helt lätt. De nekades husrum av ett tiotal hotell och pensionat i Stockholm.

”Emedan paret har negerblod i ådrorna”, som Dagens Nyheter skrev.

Rums- och hotellbokningsföretaget Hotellcentralen förklarade att det var ont om rum i Stockholm och att hotellen inte gillade långtidsboende. Och talespersonen konstaterade att...

”...därtill kommer att, hotellägarna drar sig för att upplåta rum åt färgade, därför att de amerikanska gästerna på deras hotell ej skulle finna sig däri.”

Och tillägger för säkerhets skull

”(...) denna aversion är endast typisk för gästande amerikaner. Den svenska inställningen är absolut ej sådan.”

Detta kom troligen alldeles oväntat för Johnson och Jackson. 1947 hade svarta amerikanska artister börjat söka sig till Europa och ryktet – vilket i efterhand kanske kan ses som något överdrivet - hade förtalt att hudfärg inte spelade någon roll, inte minst i Paris behandlades alla lika. I stället mötte man svensk trångsynthet.

Att Jan Myrdal inte engagerade sig för det rasistiska bemötandet är möjligen gåtfullt men desto mer kom han att intressera sig för Maxine Johnson. Han beskriver henne som kommunist, klass- och rasmedveten. Första mötet sätter djupa spår.

”Det var på Nalen jag första gången hörde Maxine sjunga. Jag skulle resa mot söder nästa dag. Mot Jugoslavien. Till Nalen hade jag gått med Sten för att lyssna på en ung bluesångerska som sjungit i Count Basies orkester. Det var Maxine. När jag hörde hennes röst kände jag henne i hela kroppen och visste att jag måste stanna, kosta vad det kosta ville. Hon sjöng Ma Raineys Back Water Blues. Hennes röst var inte så stor som Bessie Smiths, vems är det? Men hon sjöng så det isade först och blev hett sedan i hela kroppen på mig.

Hon var så djävla vacker också. Nitton år och vacker och med den stora rösten!”

En kortare kärlekshistoria börjar, i alla fall från Jans sida. Maxine verkar rätt ointresserad, men bjuder Jan på den italienska restaurangen Frati på Regeringsgatan. Och långa samtal om det svarta USA och bluesen inleds.

I skivsamlingen finns ett antal så kallade ”Race Records”, det vill säga stenkakor med svarta artister producerade för en svart publik. Dessa skivor får Gunnar Myrdal 1941 av Sterling A Brown (1901-1989), en amerikansk universitetslärare, forskare och poet och tidig svart aktivist. Skivorna övertas av Jan. Det är en proveniens som får många samlare att skälva av förtjusning.

Att Jan själv träffat Brown, lyssnat till hans recitation, gör ett starkt intryck på Maxine.

Det är här vi hittar själva grunden för skivsamlingen och den är amerikansk, folklig och upprorisk musik, vit protestsång, svart blues, arbetssånger. Den grunden lämnar Jan Myrdal aldrig, under hela sitt liv kompletterar han med samlingsutgåvor och nyutgåvor, visserligen ingen systematisk samling med en samling som bygger på ungdomens första musikaliska möten.

Tidig jazz och blues: King Oliver, Bessie Smith, Leadbelly, Ma Raney, Muddy Waters, Paul Robeson och så vidare.

Protest- och arbetssånger: Tom Petty, Woody Guthrie, Pete Seeger, Joe Hill och så vidare.

Musik samlad och utgiven av Allan Lomax och Folkways Moses Asch. Folkways är troligen det skivbolag som är mest representerat i skivsamlingen. Folkways samlade utgivning finns för övrigt numera fritt tillgänglig på amerikanska Smithsonian Institution.

Intresset speglas också bland bibliotekets böcker. Biografier över Paul Robeson, Leadbelly och förstas Moses Asch; man hittar också en del litteratur om den tidiga jazzen och bluesen. Men det ingen omfattande samling av musikkritik.

Så småningom vidgas vyerna då Myrdal kommer i kontakt med skivbolaget Avanti, som ägdes av dåvarande SKP. Om detta skriver han i Maj – en kärlekshistoria:

”Avanti hade en bra lista. Folkmusik från olika kontinenter. Spaniensångerna från Internationella brigaden med Ernst Busch. Internationella arbetarsånger på olika språk. Men då framför allt sådana som talade med vår egen tids tonfall; Ernst Busch när han sjöng "Ami go home" eller "No Susanna".

Därtill blues och protestsånger från Förenta staterna. Pete Seeger med "Atom song" och "Woodsboro cotton mill blues" eller Ernie Lieberman med "Song of my hands" och "Banks are made of marble" och the Weavers med sånger som "Lousy dime". Mycket ren blues därtill. Förenta staternas herrar anförde världsimperialismens kamp mot folken. Men vi var kommunister och gjorde skillnad på folket och herrarna. Därför spred vi sångerna och musiken från det andra Amerika. Det som var Joe Hills och vårt. Folkets.

Anständiga tidningar och tidskrifter vägrade skriva om denna musik. De borgerliga skivaffärerna var också alltför rädda om sitt demokratiska rykte för att våga beställa något av oss när de såg namnen. The Weavers, Brecht och Paul Robeson!”

Nu kommer partisansånger från många länder och sånger från den franska motståndsrörelsen, för att inte tala om den franska revolutionen, in i skivsamlingen.

Mycket är tyskt. Speciellt musik med Weinert, Brecht och Tucholsky som gemensamma nämnare fyller den tyska avdelningen, kompositörer som Hanns Eisler och Kurt Weill. Artister som Ernst Busch, Lotte Lenya och Gisela May. Fredssånger, antikrigssånger, antinazism, hyllningar till revolutioners nyckelpersoner och kollektivets gemenskap.

Skivmärket Eterna, DDR:s mest dominerande, är väl representerat i skivsamlingen, det gäller inte minst tidiga utgåvor på stenkakor. Och intresset för den tyska musiken bekräftas också av att biografien över Ernst Busch, som finns i biblioteket, är mycket (sönder)läst.

Med utblickar mot Asien växer också samlingen av det som vi idag brukar kalla världsmusik. Kinesiskt och indiskt, senare mexikanskt. När jag tittar närmare på en del skivor, inte minst de kinesiska, verkar de vara ospelade, däremot i kompletta utgivningsserier, som troligen inte finns någon annanstans än i Varberg.

En del svensk progg letar sig in, liksom Taube, Cornelis och en del äldre ”fosterländsk musik”, populärmusik finns nästan inte alls. Möjligen tycker någon att förekomsten av en skiva med Vikingarna är kuriös men dansbandet hade ett samarbete med Gun Kessles och Jans goda vänner Jacob Dahlin och Annika Hagström.

Jan Myrdal ville alltså bli impresario åt Maxine Johnson, som i USA framträtt med Count Basie. Hon trodde att han kunde ordna spelningar i Europa, i Frankrike, Belgien och Schweiz.

Myrdals karriär som impresario blev inte lång – eller lyckad, tvärtom ett fiasko. Kamraterna nere på kontinenten var helt enkelt inte intresserade, det var besvärligt att få arbetstillstånd och svarta fick inte framträda på amerikanska militärbaser.

Myrdal konstaterar:

”Nej, där fanns ingen hjälp fast jag sade att Maxine inte bara var en fin bluesångerska och dessutom kunde sjunga scensånger som Ethel Waters och gospel som Henrietta Waddy och union songs också utan var kommunist därtill.”

Och Maxine och Jan går skilda vägar, hur uppbrottet gick till vet vi inte.

I början av 1990-talet letade Myrdal upp Maxine Johnson, som då hade dragit sig tillbaka, och fick även kontakt med Franz Jackson som hade fortsatt sin musikerkarriär, faktiskt ända fram till 2008, då han avled 97 år gammal. I ett brev till en skivhandlare i USA berättar Myrdal kortfattat om sina bekantskaper och beställer en mängd skivor. Möjligen finns det också brev till och från Maxine och Franz i Myrdalarkivet.

Det Myrdal beställer 1994 är inte oväntat den musik från fyrtio- och femtioalet han lyssnat till så många gånger förr.

Alla präglas av den musik man växer upp med. Det är inget konstigt. Musiksmaken kan vidgas men aldrig helt bytas ut. Ofta stannar man som lyssnare i visst skede och det är dit man återvänder. Myrdals musik var mest den som spelades in före 1960, den var en trogen följeslagare. En hoppfull musik som förmedlade tron på en förnuftig värld och förändring, samtidigt som den beskrev – beskriver! – den värld av oförnuft vi ännu lever i.

Myrdal brydde sig inte om inte den moderna jazzen som så småningom blev viktig i de svartas kamp på 1960/70-talen. Ett fåtal skivor har anknytning till Svarta Pantrarna men den modernaste jazzen är en skiva med trombonisten Jay Jay Johnson, inte ens Charlie Parker finns i hyllan.

Utifrån beståndet i skivsamlingen var Jan Myrdals musiksmak konsekvent och tydlig. Han hade sinne för kvalitet.

I minnesorden efter Jans död kommer inte musiken upp annat än hos Crister Enander, som berättar om en middag:

”Musiken skötte Jan, mycket jazz från New Orleans. Discjockey var Jan Myrdal”

På Spotify finns en spellista – *Myrdals Musik* – som bygger på skivhyllornas innehåll. I princip samtliga artister och melodier i spellistan finns i samlingen men i en del fall i andra inspelningar, helt enkelt för att ”allt” inte finns på Spotify.

På Spotify finns också en annan, kompletterande men inte lika omfattande, spellista – *Myrdals Sommarmusik* – där nästan alla musikinslag från Myrdals två sommarprogram från 1999 och 2000 är representerade.

Jo, det är inte speciellt mycket klassisk musik i Myrdals medierum. Men vänta, återigen ett citat ur *Samtida*:

”Jag ha just lyssnat på Händels kammartrio i g-moll. Det brukar hjälpa. Den tillhör mitt andliga husapotek.”

Anders Mård